

записки до Конвенції пояснюється тим, що в п. с) ч. 1 ст. 17 Конвенції йде мова про злочини, вчинені за участі двох категорій осіб: а) громадян держави-учасниці Конвенції, які є посадовими особами міжнародних організацій, членами міжнародних парламентських асамблей та посадовими особами міжнародних судів (злочинів, вчинених цією категорією осіб стосуються слова «так і [принцип – К.З.] громадянства» у п. 81 Пояснювальної записки); б) громадян держави-учасниці Конвенції, які є її посадовими особами чи членами її національних представницьких органів (відповідно, вчинення злочину за участі цих суб'єктів й

розглядається авторами Пояснювальної записки як посягання на національні інтереси певної держави).

Таким чином, положення ч. 2 ст. 8 КК поширює юрисдикцію України навіть на більш широке коло злочинів, аніж того вимагає Конвенція, але при цьому законодавець вийшов за рамки реального принципу (принципу захисту) як в розумінні ч. 1 ст. 8 КК, так і в розумінні Конвенції, та *de facto запровадив у кримінальне право України новий принцип чинності кримінального закону в просторі, який ми умовно пропонуємо іменувати «антикорупційним».*

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Кримінальне право України*. Загальна частина / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін [та ін.]; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова,

В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., переробл. і допов. – Харків: Право, 2015. – 528 с.

ВИКОРИСТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАТЬ В ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

THE USE OF PSYCHOLOGICAL KNOWLEDGE IN THE PRE-TRIAL INVESTIGATION OF CORRUPTION CRIMES

Н. В. КАРПІНСЬКА
Karpinska N. V.

доцент кафедри кримінального права і процесу, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Вивчення психологічних аспектів діяльності з досудового розслідування корупційних злочинів передбачає вивчення питань, що пов'язані з психологічною характеристикою корупційного злочину як соціального суспільно-небезпечного явища, а також з психологічною характеристикою осіб, що вчиняють такі кримінально-карані діяння.

Все життя людини складається з якоїсь небудь діяльності, яка визначається психічними процесами, без яких не можуть

відбуватися пізнання об'єктивної дійсності та взаємовідносини між людьми, не можуть існувати потреби, інтереси, мотиви, цілі, спонукання в екзистенціальній та соціальній сферах, спрямованість і обумовленість поведінки кожного індивіда. Це підкреслює необхідність володіння психологічними знаннями і оперування ними всіма тими, кому за родом їхньої діяльності належить пояснювати вчинки людей, впливати на їх мотивації і поведінку, намагатися внести

позитивні зміни в психологічну структуру тієї чи іншої особи [1, 5].

В процесі досудового розслідування корупційних злочинів при встановленні слідчим мотивів, мети, способів злочинного діяння, особистісної відповідальності суб'єкта злочину необхідно виходити з комплексу психологічних засад, до котрих відносять: поведінка людини реалізується у формі простих і складних дій, що мають різну структурну організацію; розгорнута усвідомлена мотивація притаманна лише складним діям; лише заздалегідь обмірковані складні дії регулюються мотивами – понятійно-усвідомленим обґрунтуванням особистісного змісту цієї дії; мотивування такої дії може бути неадекватним; мотивація – спонукання до конкретної дії має складну системну організацію; у світлі сучасної психологічної концепції поведінка людини регулюються цілісною психологічною системою особи; у детермінації акту поведінки приймає участь вся особистість діючого суб'єкта, а не лише його свідомість; людська поведінка за звичне не буває прямим наслідком факторів, що діють безпосередньо; у поведінці людини система зовнішніх обставин переломлюється крізь систему внутрішніх умов, а тому не можна абсолютизувати ні об'єктивні, ні суб'єктивні фактори життєдіяльності людини; зводити злочин до певного набору причин методологічно не правильно, адже в цьому випадку довелося би визнати і вивідну тезу – за певної сукупності причин злочин невідворотній.

Характерною особливістю досудового розслідування корупційних злочинів є те, що слідчий постійно має справу з відкритою або замаскованою протидією встановленню фактичних даних. Така протидія може бути свідомою або підсвідомою, активною або пасивною, фізичною або психічною, спрямованою на приховування або пом'якшення вини, на її присутність або перебільшення, що проявляється на початкових етапах кримінального провадження. У більшості випадків сама конфліктність слідчої ситуації за корупційними злочинами передбачає

наявність протидії. Прийоми і засоби протидії, що використовуються для цього, різноманітні: неподання або знищення доказів; повідомлення неправдивих показань; приховування важливих для розслідування обставин; висловлювання погроз; провокації тощо. Значне місце серед них займають психологічні методи і прийоми. Особливість протидії у таких випадках має вираз у спробах виявлення впливу на особу слідчого. Сутність конфлікту маскується позитивним ставленням, а засобом досягнення мети стає рольова поведінка, зокрема такий її вид, як маніпуляція, сутність котрої полягає в тому, що підозрюваний намагається досягти своєї мети за рахунок слідчого, до того ж таким чином, щоб слідчий не зрозумів, що його поведінка насправді зумовлена ініціатором такої взаємодії. Дієюю з позиції злочинності і складною для нейтралізації з позиції органів досудового розслідування формою протидії є використання корумпованих злочинних зв'язків. Ці зв'язки дають змогу отримувати інформацію про хід розслідування, впливати на правоохоронні органи через корумпованих осіб в органах влади і управління, засобах масової інформації.

Кажучи про діяльність слідчого, варто зазначити, що ефективність слідчих (розшукових) дій при їх проведенні значною (якщо не сказати вирішальною) мірою залежить від знання і врахування психологічних закономірностей поведінки та дій осіб, що беруть в них участь, а тому положення психології є базою для розробки тактичних прийомів. Завдання психології у криміналістичній тактиці з точки зору підвищення ефективності організації і здійснення слідчої діяльності полягає у виробленні психологічних тактичних прийомів для досягнення таких цілей: психологічної оцінки отриманої інформації з метою побудови і висунення слідчих версій та ретроспективного відтворення ймовірних моделей злочину, що розслідується; встановлення психологічного контакту між слідчим і учасниками кримінального судочинства з метою отримання даних, що мають значення

для доказування; визначення емоційного стану учасників кримінального судочинства і з урахуванням цього прогнозування їх подальшої поведінки з метою вибору найбільше раціональної тактики проведення слідчої дії; зміни емоційного стану допитуваного з метою виявлення психологічного впливу шляхом позбавлення емоційного, інтелектуального та фізичного комфорту та ресурсу; використання знань психології для перевірки отриманих доказів на предмет їх вірогідності, діагностування фактів навмисної брехні і сумлінної помилки; використання психологічних прийомів для впливу на осіб, чия участь у кримінальному судочинстві має значення для встановлення фактичних даних, активізації процесів пам'яті учасників процесу; визначення тактики слідчих (розшукових) дій в умовах протидії з боку осіб, що причетні до вчинення корупційного злочину та їх оточення.

Важливе значення для розвитку криміналістичної тактики мають основи психології отримання показань. Процес отримання показань підозрюваних у вчиненні корупційних злочинів представляє собою сутність такої слідчої (розшукової) дії як допит. Під час допиту відбувається специфічне сприйняття, вивчення та осмислення інформації. Для того, щоб відбувалося спілкування необхідно, щоб інформація, котра виходить від слідчого, мала зворотній зв'язок, тобто давала можливість оцінити її вплив на допитуваного. Оцінка результатів відбувається шляхом аналізу слідчим відповідей або поведінки допитуваного. Допитуваний розмірковує, осмислює відповідь не лише з точки зору поставленого слідчим завдання, а й з точки зору своїх «внутрішніх умов», тобто особистісних особливостей мислення, мотивації, його настанови, минулого досвіду та набутих знань, здібностей.

Тактика проведення допиту підозрюваних у вчиненні корупційного злочину обумовлена низкою факторів. Переважна більшість побічних доказів, особливості суб'єктів та здійснюваної ними службової діяльності, їх обізнаність про методику

розслідування та позиція протидії встановленню фактичних даних – все це визначає специфіку даної слідчої (розшукової) дії. Допит підозрюваної особи може відбуватися в конфліктній чи безконфліктній ситуації. Від ситуації, яка складається на допиті підозрюваного, залежить й подальша тактика допиту. Вибір тактичних прийомів при проведенні допиту підозрюваного у вчиненні корупційного злочину залежить від того, чи визнає він свою вину й своїми показаннями сприяє доказуванню (безконфліктна ситуація), чи, навпаки, заперечує свою вину (конфліктна ситуація).

Криміналістикою розроблені тактичні прийоми психологічного впливу, спрямовані на виявлення неправдивих свідчень у показаннях. Їх поділяють на три групи: прийоми емоційного впливу; прийоми логічного впливу; прийоми, що спрямовані на створення ситуації, розрахованої на неправильну оцінку її допитуваним, що об'єктивно приводить до його викриття. Особливістю застосовуваних прийомів (емоційних, логічних, тактичних) при розслідуванні даної категорії злочинів є відсутність в силу специфіки суб'єктів злочину, прийомів емоційного впливу. Ефективним прийомом, який використовується при допиті підозрюваних у вчиненні корупційного злочину є пред'явлення доказів [2, 164].

Приймаючи рішення щодо вибору конкретного прийому психологічного впливу, слідчому треба враховувати і сам механізм такого впливу на підозрюваного у вчиненні корупційного злочину. У цьому важливе значення мають такі складові механізми психологічного впливу: особливості особи, тобто достатній розвиток пізнавальної, емоційної та вольової сфери, здатність до діагнозу індивідуальних особливостей та емоційного стану партнера, знання і уміння обирати необхідний метод обирати метод впливу та грамотно його застосовувати; специфіка об'єкта впливу як конкретної соціальної одиниці; особливості каналу проходження стимулів від суб'єкта до об'єкта, уміння розрізнати і впливати на

психологічні бар'єри, що виникають в процесі впливу; прогнозування можливих змін

і наслідків застосування обраного методу та корекція подальших кроків.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гончаренко В. Г. Судово-психологічна експертиза у кримінальному провадженні : науково-практичний посібник / В. Г. Гончаренко ; Академія адвокатури України. – К. : Прецедент, 2013. – 43 с.
2. Фролова Е. Ю. Методика расследования коррупционной деятельности в правоохранительных и судебных органах : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Е. Ю. Фролова. – Краснодар, 2005. – 217 с.

ТАКТИКО-КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧИХ ІЗ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

TACTICS AND CRIMINALISTICS ASPECTS OF INTERACTION THE INVESTIGATORS WITH THE OPERATIONAL UNITS DURING THE INVESTIGATION OF CORRUPTION OFFENCES

В. А. КОЛЕСНИК

Kolesnyk V.

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального процесу та криміналістики, Академія адвокатури України

Ключовою проблемою досудового розслідування корупційних злочинів є складний процес вибору найбільше доцільних за певної ситуації криміналістичних методів, прийомів і засобів, спрямованих на розв'язання пізнавальних завдань кримінального провадження. В цьому процесі важливо враховувати не тільки пізнавальні можливості використаних криміналістичних засобів, але й наявні ресурсні можливості його виконавців. В разі взаємодії слідчого важливим також є врахування можливостей взаємодіючої з ним сторони, якою часто виступає співробітник оперативного підрозділу.

Про взаємодію ведуть мову не тільки як про поняття, а як і про окремий вид діяльності служб та підрозділів правоохоронних органів, що широко використовується у практиці виявлення, розкриття й

розслідування злочинів. Цей термін має і законодавче визначення та застосовується, наприклад, у Законах України «Про оперативно-розшукову діяльність» [1], «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [2], «Про Національне антикорупційне бюро» [3] та в низці інших законів. Щоправда, кримінальне процесуальне законодавство України й до сьогодні не містить визначення поняття «взаємодії», але саме ним охоплюються всі аспекти діяльності з досудового розслідування злочинів, а тому КПК України можна з повною мірою визначеності вважати основою правової регламентації взаємодії слідчого і не лише з безпосередніми учасниками кримінального судочинства, а й з тими особами, державними установами, організаціями, об'єднаннями, що сприяють діяльності з протидії злочинам.